

skih klubov odpadlo, ker je slovensko učiteljsvo iz načelnih razlogov odločno nastopilo proti temu.

V letu 1933./34. je opozicija zahtevala sklicanje izredne glavne skupščine, da se normalizirajo razmere v združenju. Iz tega razloga je prišlo do izpembe v vodstvu glavne uprave v aprilu 1934. leta. Predsednik Damjan Rašič je odstopil in so provizorno vodstvo združenja prevzeli predstavniki sekcij za dunavsko banovino Đorđe Mirkov, za Beograd Drag. Ostoić in za dravsko banovino Ivan Dimnik. V zastopstvu slovenskega učiteljsva je nastopila izpomba in so predstavljali slovensko učiteljsvo v glavni upravi tov. Ivan Dimnik, Metod Kumelj, Dušan Šestan in Anton Hren. Na skupščini v Beogradu, ki se je vršila 18., 19. in 20. avgusta 1934., sem bil izvoljen za predsednika glavnega odbora JUU.

V svežem spominu je še glavna skupščina v Sarajevu 1935. leta, ki je sprejela Deklaracijo o smeri stanovske politike JUU, osnovna načela za personalno prosvetno politiko, nova pravila JUU, skupščinski poslovnik i. dr. ter je napravila potrebne sklepe za sanacijo stanovskih razmer v savski banovini. Njej je sledila glavna skupščina v Novem Sadu, na kateri je bila ponovno izvoljena uprava čiste stanovske smeri. Od slovenske delegacije so bili zastopani v glavnem odboru Metod Kumelj, Fran Voglar in Ciril Hočevar v letih 1934./35. in 1935./36. V tem letu so se sanirale tudi razmere med hrvatskim učiteljsvom na izredni sekcijiski skupščini. To leto je pričel tudi odpor proti strogo stanovski smeri učiteljske organizacije, ki se je izražal v ustanovitvi centralnega in sreskih učiteljskih klubov Jugoslovenske Radikalne Zajatnice in Novega učiteljskega pokreta, da stavi združenje v službo vsakokratnega režima.

Leta 1937. je bila glavna skupščina JUU v Skoplju. Od Slovencev so prišli v glavno upravo Metod Kumelj, Drago Supančič, Jože Župančič in Fran Roš, ki so do danes ostali

člani glavne uprave JUU. Leto 1937./38. je poteklo v smeri poglobljenja stikov in stanovskega sodelovanja s hrvatskim učiteljsvom. Redna glavna skupščina v Zagrebu 20., 21. in 22. avgusta 1938. je bila po prizadevanju opozicije od upravne oblasti razpuščena in se je morala vršiti 2. novembra 1938. izredna skupščina.

Niti prostor, še manj mi pa dovoljuje ozko odmerjeni čas, da bi se mogel poglobiti v analizo vsega sodelovanja slovenskega učiteljsva z ostalim učiteljsvom v državi in s centralo naše organizacije. Dotaknil sem se samo kronološko važnejših epoh in dogodkov.

Naj končam z besedami podpredsednika JUU tov. Stjepana Kranjčevića, Hrvata, ki je očrtal potrebo sodelovanja vsega učiteljsva v državi in odnosov v organizaciji na zagrebški skupščini lani sledeče:

»V tem bratskem in sporazumnem delu smo se našli tudi mi, učitelji narodnih šol, gotovo prvi od vseh ostalih narodnih slojev, in smatram, da je ta dober znak in glasnik boljšega in uspešnejšega prizadevanja tudi na političnem polju.

Moram reči, odkar sodelujemo z Vami, tovariši iz ostalih krajev, posebno s tovariši Srbi iz Srbije, da bratov Slovencev in Srbov iz drugih krajev ne omenjam, a to je od izvolitve sedanje uprave naše organizacije, nikdar in v nobenem primeru nismo občutili kako nerazumevanje ali odpor proti upravičenim potrebam in zahtevam hrvatskega učiteljsva.

Zaradi takega razumevanja naših potreb, a te potrebe so skupne nam vsem, sodelujemo mi, hrvatski učitelji v stanovski organizaciji z voljo in navdušenjem in bomo sodelovali tako dolgo, dokler bodo odnosi do nas taki kakor so danes. Verujemo, da bi bil hrvatski narod pripravljen za popolno sodelovanje v državi v onem trenutku, ko bi v vodenju njenih poslov zavladal tak bratski sporazum, kakor vlada danes v naših stanovskih vrstah.«

omejila vse svoje drugo delo in osredotočila svojo skrb na zaščito učiteljskih osebnih in šolskih interesov. Ta dva interesa sta med seboj tako tesno povezana, da jih ne moremo ločiti. Dejstvo je, da je izgraditev našega slovenskega šolstva do današnje visoke stopnje plod sistematičnega in organiziranega dela slovenskega učiteljsva, dejstvo pa je tudi, da je učiteljsvo uspešno delalo na šolskih vprašanjih samo takrat, kadar je imelo za to delo potreben mir in je vladalo zadovoljstvo v njegovih vrstah. Le mir in občutek sigurnosti ustvarjata zadovoljstvo, kar je prvi in osnovni pogoj za uspešno delo učitelja. Ogrožanje miru in občutka sigurnosti med učiteljsvom ogroža zato tudi našo šolo v njenem delovanju in razvoju. Vse naše delo v zaščito učiteljsva je zato služilo neposredno interesom vsega učiteljskega dela za narod, v prvi vrsti za slovensko šolo. Če bi to doumeli tudi naši politiki, bi bilo učiteljsvu prihranjeno obilo gorja, našemu šolstvu pa škoda.

V teku zadnjih 8 let je imelo učiteljsvo največ miru v letu 1931. Z ustanovitvijo stranke JRKD leta 1932. pričena zopet strankarski vpliv na prosvetno personalno politiko, kar je učiteljsvo spričo izgubljene stalnosti na mestu in v službi vsak dan teže občutilo. Ta vpliv je s časom naraščal, zato so tudi naraščale premetitve.

Premestitve se v letih 1933. in 1934. niso omejevale samo na Slovenijo, marveč je bilo več učiteljev premeščenih tudi izven njenih mej. Nov udarec za nas so bili tudi primeri odpušitve iz drž. službe brez disciplinske preiskave, upokojitve učiteljev pred dopolnjeno službeno dobo brez disciplinske preiskave in brez krivde in pa razrešitve šolskih upraviteljev. Zaradi odločnega odpora proti konkretnim krivicam in borbe proti novim metodam v prosvetni personalni politiki, ki so ogrozile več učiteljski stan, je prišlo do hudega trenja med prosvetno upravo in med organizacijo. V spor je pozneje posegla proti organizaciji tudi sama politična stranka. Kljub temu naš odpor ni bil zlomljen in ni ostal brez uspeha. Krivice so se začele v večji meri popravljati. Tudi stranka je popustila in naše delo je naletelo na razumevanje, ki je rodilo vedno več uspehov, tako da je bilo slednjič popravljenih nad 1/2 vseh zaščitnih primerov. Točen prikaz v tajniškem poročilu za banovinsko skupščino v juliju 1935. kaže, da je bilo od 47 zaščitnih primerov, deloma prenešenih iz leta 1933./34., deloma na novo dostavljenih v letu 1934./35., 34 ugodno rešenih, 6 še v postopku, 7 neugodno rešenih. V odstotkih je završil uspeh: 72% rešenih, 13% v postopku, 15% nerešenih. Po izvršeni politični izpombi v juniju 1935. smo pričakovali boljše čase za učiteljsvo in organizacijo. To svoje pričakovanje smo opirali na pošteno delo organizacije v prejšnjih letih, za katero smo računali, da bo priznано in objektivno ocenjeno. Prepričani smo bili, da se bodo stare krivice popravile in da se nove ne bodo ustvarjale.

V septembru l. 1935. so izšle nove uredbe o osebnih in dražinskih dokladah, ki so v vseh je tedaj prezadolženih nameščencih obupno odjeknile.

Na skupnem sestanku 28 nameščenskih organizacij je bila sklenjena skupna in popolnoma enotna akcija in sprejet enoten komunistični in enotna navodila za članstvo. Zaradi te akcije je prišlo do policijske preiskave in sodne tožbe po zakonu o zaščiti države proti predsedniku in tajniku naše organizacije. To-

žba pa je bila pozneje umaknjena. Akcija je vsaj delno uspela. Z novo uredbo, izdano mesec dni po objavi prve, je bil položaj popravljen vsaj najpotrebnejšim.

Uradni pozivi za vložitev prošnje za premetitve so bili prvič izdani v par primerih že l. 1932. in 1933. Decembra 1935. jih je bilo odposlanih nad 50. V decembru 1935. in januarju 1936. je bilo premeščenih po službeni potrebi skoraj 300 učiteljev, več v druge banovine. Premestitve pa so se tudi še pozneje nadaljevale. Temu se je organizacija uprla. Uprla pa se je tudi razreševanju šolskih upraviteljev, novim odpušitvam iz državne službe brez disciplinske preiskave, napredovanjem na škodo upravičenejših, kar se do tedaj nikoli ni dogajalo, postavljanje mlajših in dobro situiranih učiteljskih abiturientov pred starejšimi in socialno potrebnejšimi. Borba se je vršila v tisku, na zborovanjih, v spomenicah in resolucijah, z okrožnicami, vlogami in osebnimi intervencijami. Posledica te borbe so bile po eni strani napadi v delu slovs. tiska na učiteljsvo in organizacijo, na drugi sodne tožbe in disciplinske preiskave, ki so bile uvedene proti funkcionarjem organizacije. V obrambo časti in ugleda organizacije smo bili prisiljeni na napade in žalitve odgovoriti s sodnimi tožbami, zaradi izdanih amnestij pa so bila postopanja še pred izvedbo procesov prekinjena. Obtoženi funkcionarji organizacije smo bili pred sodiščem oproščeni. Disciplinske preiskave, ki so pri prednih funkcionarjih dosegle število 7, 5, 4, še do danes niso izvedene. Izvedena je samo disciplinska preiskava proti uredniku »Učit. tovariša«, ki je izpadla zanj neugodno. V dobi borbe je bilo uredniku »Učit. tovariša« tudi uradno prepovedano nadaljnje urejevanje lista. To odločilo pa je državni svet na tožbo urednika razveljavil.

Ta najtežja doba za nas, najtežja za učiteljsvo in organizacijo tudi od njunega obstoja, je danes za nami.

Kljub tej borbi in kljub vsemu poznejšemu vztrajnemu in napornemu delu se nam ni posrečilo, da bi v zaščitnih akcijah za članstvo dosegli znatnejše uspehe. Ravno tako nam ni uspelo doseči preusmeritev prosvetne personalne politike, ki bi jo bilo treba izpremeniti v temeljih. Edini uspeh kažejo zadnja, v maju mesecu izvršena napredovanja, ki so izvedena res po rangni listi. Novi minister prosvete je s temi napredovanji in svoje namero izjaviti jih tudi v bodoče v duhu zakona, storil učiteljsvu in šolstvu veliko uslugo. V nasprotju z dosedanji ministri prosvete, ki so se na svojih mestih smatrali za politike, je kot prvi zavzel vzvišen položaj državnika, ki mu je ustvarjanje pozitivnih vrednot za državo in narod nad politično strankarskimi interesi. Naša želja je, da bi se na isto stališče postavil tudi na vseh ostalih področjih prosvetne personalne politike.

Prosvetna personalna politika je boleče vprašanje učiteljsva in njegove organizacije. Vsa leta so bila personalno politična vprašanja v prosveti jedro novega dela. Mi od svojih zahtev popustiti ne moremo in ne smemo. Dobro se zavedamo, da branimo z zahtevo po vrnitvi zdravih osnov v prosvetno personalno politiko osnovne pravice učiteljsva in šole. To nam daje optimizem in nas utrjuje v veri na uspeh.

Na kratko in najtočneje bi bilo označeno glavno naše delo vseh zadnjih osem let v besedah: borba za objektivno in pošteno reševanje učiteljskih personalnih vprašanj.

Metod Kumelj:

Bežni pogled v najbližnjo našo preteklost

Pregledno podatki naš položaj in delo v zadnjih letih je težka naloga za tako ozko omejen prostor, kot je odmerjen temu članku in zlasti težka, ker je doba, o kateri naj pišem, za točno predočitev položaja in dela organizacije časovno le še vse približno.

Metod Kumelj, predsednik JUU sekcije Ljubljana

Čas zadnjih dveh let, odkar stojim na čelu slovenske učiteljske organizacije, ni zase nikako tipično in zaključeno razdobje, marveč zgolj perioda v razvoju razmer in dela prejšnjih let. To najboljše pojasnjuje že samo dejstvo, da sedanje svojega položaja nisem dosegel morda po kakih borbi v organizaciji, marveč sem po odstopu svojega predhodnika predsednika tov. Dimnika nanj nekako »napredoval«. V tem času tudi niso nastopile take in tolike politične izpembe, da bi zaradi njih nastopile občutne izpembe za učiteljsvo in organizacijo. — Ob nastopu nove funkcije mi vprašanja, ki so težila učiteljsvo in organizacijo, niso bila nova. Vsa ta vprašanja sem do podrobnosti poznal iz svojega dela pri vodstvu organizacije, kjer sem deloval od l. 1931. dalje kot tajnik. Od tega leta dalje sem osebno sodeloval prav na vseh vprašanjih, ki jih je obravnavala organizacija. In za to delo prevzemamo jaz in vsi funkcionarji organizacije odgovornost ne samo pred učiteljsvom in ne samo pred najširšo javnostjo, marveč pred najstrožjim sodnikom — pred svojo vestjo. To ugotovitev podajam le glede na svoječasne napade v delu slovenskega tiska, ki je delu organizacije v prejšnjih letih osporaval moralne osnove.

Pa še ena ugotovitev je potrebna. Funkcionarji osrednje organizacije in učiteljskih društev pa tudi ogromna večina učiteljsva tudi v najtežjih časih pri svojem napornem, odgovornem in često ogrožajočem delu za obrambo časti, ponosa, človečanskega dostojanstva in svojih pravic niso klonili. Odločno in neustrašeno je vztrajalo učiteljsvo v borbi, vsakdo je postavil celega moža. Doba zadnjih let, kakor je bila težka, je bila koristna in potrebna. To je bila za nas doba selekcije. Dodobra smo se med seboj spoznali in danes točno vemo, na koga lahko gradimo in se v borbi zanašamo. Prijetno je spoznaje, da nas je mnogo, mnogo borcev. Iz teže preizkušnje je izšlo učiteljsvo izravnanih hrbtenic. Ta doba dokazuje, da je učitelj že

pravno prenehal biti hlapec, da je postal gospod. Ne gospod po obleki in kretanju, marveč gospod po svojem značaju. Če bi danes naš veliki pokojnik Ivan Cankar pisal svoje »Hlapce«, bi objektov zanje gotovo ne iskal več v učiteljskih vrstah, več in hvaležnejših bi našel drugod.

Res pa je tudi, da nam ta doba ni prihranila številnih razočaranj. Mnogo je učiteljev, ki so se v prejšnjih letih, ko so potrebovali zaščite organizacije in se zatekali pod njeno okrilje in v njeno varstvo, s polno prepričevalnostjo zavzemali za stanovsko linijo, solidarnost in tovarštvo z vsemi atributi in konsekvencami, ki pa so v času naše preizkušnje pobegnili iz naših vrst. Načelo odklanjanja osebne koristi na škodo upravičenejšega sotovariša in celote, ki ga zastopa in izvaja organizacija in za katerega so se, svoj čas ogrožani, borili sami, in vsa druga etična načela, na katerih sloni delo organizacije, so bila o prvi priliki pozabljena. Zavrgli so jih za ceno boljše mesta in ugodnejšega položaja. Iz strahu pred odgovornostjo napram sotovarišem in konsekvencam v organizaciji so sami pobegnili iz naših vrst. V prejšnjih časih deležni vse zaščite organizacije in celo denarne podpore, prigovarjajo sedaj tudi takratnemu našemu delu, sedanjemu pa poizkušajo podtkati strankarsko politično tendenco. Razumemo tudi to, ker vemo, da je ob nastopu krize vesti treba iskati leka za utešitev. Za te in take člane nam ni žal. Z njihovim odhodom smo se moralno okrepili, z dotokom novih, zdravih in mladih moči pa smo številčno celo porasli.

Posebno skrb smo posvečali vsa leta organizaciji sami in njeni izgraditvi. Trudili smo se in uspeli, da ni bilo v njej nobenih trenj. Tako smo jo ohranili vso dobo sposobno za borbo. Načelo demokracije je bilo izvedeno v polnem obsegu. V vrstah članov je vladalo zato polno zadovoljstvo in zaupanje do vodstva. To je krepilo vse naše delo. Le v tem in takem razpoloženju je organizacija lahko odbila poizkuse razdvojiti vrste učiteljsva in z ustanovitvijo politične učiteljske formacije razkrojiti našo stanovsko organizacijo. Prvič se je izvršil tak poizkus v letu 1933. Beograjski učitelji, ki so jim bili osebni in strankarski interesi bližji kot interesi stanu in organizacije, so sklicali v avgustu t. l. v Ljubljani ustanovni občni zbor učiteljskih klubov JNS. Zavednost ogromne večine učiteljsva je to namero preprečila. V Ljubljani so ti klubi propadli za vso državo. Značilno pri tem je, da so poleg oficijalne učiteljske organizacije najodločnejše nastopali proti ustanovitvi teh klubov baš tisti naši učitelji, ki so bili sicer najizrazitejši pripadniki JNS. Drugi poizkus l. 1937. je bil za nas opasnejši, ker je stranka JRZ že imela svoj centralni učiteljski klub v Beogradu in klube v poedinih banovinskih mestih. V oktobru 1937. je peščica slovenskih učiteljev priredila v Ljubljani ustanovni občni zbor kluba, sprejela pravila in izvolila tudi začasen odbor, obstoječ po večini iz nečlanov in neprijateljev JUU. Med našimi člani pa je klub naletel zgolj na odpor. Tudi politični pristaši JRZ — naši člani — so klube odklanjali. Do marca 1938. v vsej Sloveniji ni mogel zbrati nad 70 članov. Ker bi bil tak klub brez pomena, ga stranka ni odobrila. Stanovska organizacija in njeno delo sta tudi to pot popolnoma zmagali.

Prosvetna personalna politika v zadnjih letih je nujno narekovala organizaciji, da je

Lovro Perko:

Nekaj spominov na prvi občni zbor Zaveze slovenskih učiteljskih društev

Lovro Perko

Bilo je 22. in 23. aprila (velikonočni ponedeljek in torek) 1889. leta. Zaradi tega prihaja ta kratki opis že nekako po 50 letnem jubileju. Kljub temu pa ne bo odveč, če obudim nekaj svojih spominov na ta važni dogodki. In raznih važnih, veselih, pa še bolj težkih in žalostnih dogodkov v borbi za dosego svojih stanovskih pravic, za napredek šolstva in za dvig prosvete in narodne zavesti ima učiteljsvo dokaj za seboj. Da bi imelo večjo moč in silo ter večjo oporo pri tem prizadevanju, si je pričelo snovati svoja okrajna učiteljska društva, kajti le v združitvi za istimi cilji stremeci pridobiva vsak stan na moči, odpornosti in vztrajnosti.

Da pa te sile še poveča, si je začelo okrog 1887./88. iz teh učiteljskih društev snovati

»Zavezo slovenskih učiteljskih društev«. Po dolgem so bila pravila odobrena. Na gotovih višjih mestih niso imeli nič kaj preveč smisla in še veliko manj naklonjenosti za taka združevanja.

Za 22. in 23. aprila 1889. je bil sklican prvi redni občni zbor »Zaveze« v Ljubljani.

Delegati vseh k Zavezi pristopivših društev so imeli prvi dan v mestni dvorani občni zbor. Tu so izvolili predsedstvo in odbor ter določili programske točke za glavni občni zbor, ki se je vršil naslednji dan.

V predsedstvo so bili izvoljeni: Srečko Stegnar, Anton Razingar in Iv. Praprotnik, prva dva učitelja v Ljubljani, a slednji na Stajerskem v Pušcavi. V odboru so bili tedanjemu učiteljsvu dobro znani odločni borci za učiteljske pravice in za obče napredno šolstvo, med drugimi: Armin Gradišnik, Vojteh Ribnikar, Kocbek in drugi.

Zborovanje delegacije, kateri je izrekel dobrodošlico in pozdrave okrajni šolski nadzornik Andrej Zumer, je bilo sicer živahno, a brez vsakih motenj.

Zvečer je bil pozdravni večer v čitalniških restavracijskih prostorih nasproti Kazini. Med sviranjem godbe in pevsкими točkami je bilo izrečenih tudi nekaj pozdravnih nabitnic na zbrano učiteljsvo. Kot govornik je nastopil z nad vse temperamentnim govorom tedaj še aktivni učitelj, zdaj že tudi pokojni Andrej Gabršček z Goriškega.

In nastalo je tiho sušljanje med navzočimi: ta bo imel jutri na glavnem občnem zboru odločen govor proti Lichtensteinovemu predlogu za konfesionalno šolo, iznešenem v dunajskem parlamentu. Ta predlog je zbudil med tedanjimi svobodomiselnimi poslanci in publiko veliko ogorčenje in odpor. Odklanjalo ga je tudi tedanje, svojega učiteljskega poklica se zavedajoče učiteljsvo. No, in

napočil je dan glavne skupščine, 23. april. Ob 10. uri se je napolnila čitalniška dvorana starejšega, po večini pa mlajšega tedanjega učiteljskega iz vseh krajev naše slovenske domovine. Izjema je bila le tužni Korotan.

Že pri otvoritvi se je opazilo, da obhaja nekateri na boljnih mestih ali po teh hrepenecih strah, da bi jim to ne bilo v škodo. Zato se niso udeležili občnega zbora. Tako ni bil navzoč prvi predsednik Stegnar in občni zbor je otvoril podpredsednik Razinger Anton s prav pohlevnim otvoritvenim in pozdravnim govorom.

Navzoč je bil kot policijski ali vladni zastopnik mag. svetnik Zamida.

Zborovalce je v prav lepem govoru pozdravil tedanji mestni župan Peter Grasselli. Podčrtal je važno delo in upravičene zahteve učiteljskega stanu po gmočnem zboljšanju ter želel ustanovljeni učiteljski Zavezi obilo uspeha. Za njim je pozdravil zborovalce tedanji dež. odbornik kranjski dr. Jos. Vošnjak. Govora obch sta bila z navdušenjem sprejeta.

Profesor Luka Lavtar je imel predavanje o metodičnem postopku pri računskem pouku v ljudski šoli.

Pričela je razprava o že omenjenem Lichtensteinovem predlogu o konfesionalni šoli. Referent je bil, kakor že omenjeno, pokojni Andrej Gabršček. Svoj referat je pričel s kaj temperamentnim uvodom. Ali kakor hitro se je dotaknil in kritiziral šolske zakone

in predpise, že je bil ustavljen po vladnem zastopniku, da ni dopustno govoriti in še manj kritizirati državni šolski zakon. Seveda je nastalo med navzočimi veliko vzemirjenje in klici: »Naj se nadaljuje!« Toda govornik se je moral ukloniti, ker sicer bi bila skupščina in najbrž tudi »Zaveza« že takoj po rojstvu razpuščena. Sprejeta je bila resolucija za zboljšanje učiteljskega položaja in šolstva, v kolikor te zahteve niso nasprotovale tedanjim šolskim zakonom.

Daljša in precej živa debata se je razvila pri odločitvi, katero obeh učiteljskih glasil naj bo glasilo Zaveze. Po daljši debati je obveljalo, da bodi to »Popotnik« in ne »Učiteljski tovariš«. To pa zato, ker je »Popotnik« zavzel od vsega začetka odločno stališče proti Lichtensteinovemu predlogu, a »Učiteljski tovariš« je omahoval in ni pri tem tako usode polnem vprašanju za šolo in učiteljstvo pokazal prave barve. To je bilo takrat, pred dobrimi 50 leti.

No, kljub vsem težkočam, oviram in težavam se je to prvo zborovanje Zaveze le srečno završilo.

In Zaveza, četudi je imela prva leta po ustanovitvi še dokaj neprilik in težav, se je le krepila od leta do leta, se razvijala in pridobivala na veljavi in ugledu že pred vojno, a po vojni se je pretvorila v močeno učiteljsko organizacijo, kakršne nima skoraj noben stan, v Udruženje jugoslov. učiteljstva — UJU.

Rudolf Mencin:

Deklaracija slovenskega učiteljstva iz leta 1926. in njene miselne osnove

Rudolf Mencin,
idejni vodja borbe za Deklaracijo

I. Duhovno revolucionarni značaj deklaracijskega gibanja.

Stanovsko politično gibanje slovenskega učiteljstva, ki je dobilo svoj najvidnejši izraz s sprejetjem stanovske politične izjave na veliki pokrajinski skupščini v Celju leta 1926., je bil upor slovenskega učiteljstva zoper šolsko politiko slovenskih političnih strank in zoper varuštvo stranke nad učiteljskim stanovskim združenjem, bil je poizkus duhovne osamosvojitve učiteljstva od tesne, nezavljenske politične miselnosti in poizkus rehabilitacije učiteljstva za politične grehe preteklosti.

To gibanje se je moglo roditi le med obmejnim učiteljstvom, kjer je imelo že svoje predzgodovino. Moglo se je roditi le tam, kjer je od nekdanj prevladovala zavest narodne in stanovske skupnosti nad politično strastjo.

Misel učiteljske stanovske skupnosti je imelo med učiteljstvom vseh obmejnih slovenskih pokrajin svoje krepke izročilo. Zato je našla deklaracija učiteljstva Meziške doline kot predhodnice celjske deklaracije povsod močan odmev.

Neposredni cilj gibanja je bila združitev vsega slovenskega učiteljstva v eno stanovsko združenje in izločitev strankarskih vplivov nanj.

Mlajše učiteljstvo si težko predstavlja, kako hudo je trpel ugled učiteljstva zaradi nesrečne stanovske politike obeh stanovskih taborov. Psihološko je bila stanovska politika svobodomiselnost usmerjenega učiteljstva razumljiva iz nesrečnih kranjskih političnih razmer, stvarno je bila zgrešena in kvarna za šolo in učiteljstvo.

Slovensko svobodemiselnost usmerjeno učiteljstvo je prineslo svojo strankarsko ideologijo izza predvojne dobe v skupno državno stanovsko združenje, kar ga je oviralo, da bi bilo spoznalo svojo zgodovinsko nalogo v tem združenju.

Stanovsko politično gibanje je s sprejetjem celjske deklaracije svojo prvo nalogo izpolnilo. Slomljena zveza je kot stanovska organizacija prenehala, katoliško učiteljstvo je stopilo v skupno državno organizacijo, stari voditelji so se umaknili, stanovsko združenje je dobilo novo idejno, izvenstrankarsko osnovo.

Učiteljsko gibanje je pomenilo zlom monopolu politično strankarskih ideologij na ločevanje, zbiranje in miselno oblikovanje duhov v javnem življenju. Pomenilo je pojav novega činitelja v našem političnem življenju. V tem smislu je bilo za tisto dobo pravo revolucionarno dejanje, revolucionarno pa še v drugem smislu, ki je bil manj očiten: kot vdor v tradicionalno politično ločitev duhov v liberalni in katoliški tabor.

Razumljivo je, da je zadelo deklaracijsko gibanje na močan odpor pri enem delu učiteljstva. Vmes je poseglo politično časopisje. Političnim varuhom učiteljstva to gibanje naravno ni moglo biti všeč. Očitali so mu, da je oportunistično, idejno brezbarvno. Tudi brez sumničnega in izigravanja patriotizma in nacionalizma pri nasprotnikih ni šlo. A uvidevstvom in stvarnost sta zmagali med učiteljstvom tudi tam, kjer ni bilo popolne jasnosti o zadnjih ciljnih gibanja. Nasproti starim geslom so postavili »deklaracijo« svojo novo stanovsko politično ideologijo.

II. Vodilne misli stanovske politike.

Stanovska ideologija nima namena, nadomestiti učitelju - državljanu strankarsko ali državopolitično ideologijo. Učiteljstvo ne more biti država v državi. Stanovska ideologija uveljavlja samo na določenem področju neka načela, ki pa ne veljajo samo za učiteljstvo, ampak za vsako stanovsko združenje. Stanovska misel učiteljstva izhaja iz narodne in ljudske misli.

Narodna misel.

Stanovska misel v strogo sindikalnem pojmovanju je pretesna in prenostranska za učiteljstvo, čigar stanovske koristi so neločljive od šolskih, prosvetnih in narodnovzgojnih. Pač pa je vsaka prava stanovska organizacija politično bojnega značaja, dasi ne v strankarskem smislu. Stanovsko združenje ima drugo funkcijo v narodu in državi, ko

politična stranka. Razumljiva je le iz globljeje pojmovanja ideje narodne skupnosti. So prizadevanja in vrednote, ki preko in mimo vseh socialnih, političnih in kulturnih nasprotij združujejo vse stanovne in razrede in jih mora narod kot celota zastopati, če hoče obstati. Kdor te nujnosti ne priznava, ne čuti narodno. Ideja narodne skupnosti je vodilna ideja vsakega malega, politično zrelega naroda. Misel stanovske skupnosti ni nič drugega kakor svojško uveljavljanje te ideje na določenem področju. Le iz te ideje bo zajemala svojo moč in svojo prihodnost. Stanovska prizadevanja morajo imeti svoje upravičeno v prizadevanjih narodne skupnosti. Stanovsko združenje mora poudarjati to, kar je vsem stanovskim tovarišem skupno, kar jih družijo, ne kar jih loči. Kar ni vsem stanovskim članom skupno, ne spada v stanovski program. Naloga stanovskega združenja je, da vzgaja svoje članstvo k zavesti odgovornosti do narodne celote, k pravemu tovarištvu in duhovni strpnosti, k razumevanju narodnovzgojnih nalog učiteljstva. Politična moč združenja je v solidarnosti vseh članov na zunan, v tem, da vsak člen, kjer koli se javno uveljavlja, zastopa v stanovskih zadevah stališče in zahteve svojega združenja in da svojega vpliva nikjer ne izrablja v svoj prid na škodo stanovski stvari in na škodo stanovskega tovariša.

Ljudska misel.

Kakor v ideji narodne skupnosti, mora koreniniti stanovska misel v ljudski ali demokratični misli. Le v demokratični svobodi lahko izpolnjuje stanovsko združenje svojo polno nalogo in predstavlja pomemben politični činiteelj. Vsak diktatorski ali avtoritaran režim mora nujno ponižati stanovsko združenje v orodje svojih prizadevanj in mu vzeti svobodo samostojnega ukrepanja in ves politični vpliv. Le svobodno, od političnih strank in režimov neodvisno stanovsko združenje lahko z uspehom služi svojemu namenu:

da zastopa koristi, pravice in politične svobodščine svojih članov in jih vzgaja k politični zrelosti in stvarnosti, da omejuje poseganje političnih strank na področja, kjer niso pristojna, in postane v tem smislu nekaj regulator političnega življenja.

Stanovska združenja so poklicana, da ustvarijo protiutež totalitarnim prizadevanjem političnih strank, ki hočejo zajeti vsa področja javnega življenja, tudi tista, ki morajo iz stvarnih razlogov po načelu ekonomije narodnih sil ostati politično nevtralna.

Učiteljsko stanovsko združenje mora zato brezpogojno varovati načelo demokratičnosti na zunan in znotraj, vzgajati mora svoje članstvo h globljemu pojmovanju demokratične misli, opusti naj vsako misel na duhovno uniformiranje svojega članstva in vsako misel na vsiljevanje nazorov, ki so stvar svobodnega prepričanja.

Svojo moč in veljavo bo iskalo učiteljstvo v tesnem naslonu na ljudstvo in v delu zanj. Zato naj pospešuje stanovsko združenje vsako prizadevanje učiteljstva po zblizanju z ljudstvom, po spoznavanju njegovih razmer in potreb. Kar je ljudstvu sveto, naj mu bo nedotakljivo. Nikdar v nobenem primeru in z nobenim režimom se ne sme postaviti proti ljudstvu, ampak biti mora eno z njim v vseh velikih vprašanjih njegovega življenjskega obstoja.

III. Stanovska združenja v demokraciji prihodnosti.

S postavitvijo teh načel je ubralo učiteljstvo novo, svojo pot v stanovski politiki. Tudi v tem oziru je bilo gibanje duhovno-revolucionarnega značaja in je prehitelo splošni razvoj za dolgo vrsto let.

Danes postaja že marsikomu jasno, da pripada neodvisnim stanovskim in strokovnim organizacijam v demokraciji prihodnosti pomembna naloga, da poleg drugih oblik uveljavljanja ljudske volje ustvari pogoje za pravo demokratično življenje. Demokratične oblike vladanja preživljajo danes svoje krizo, a ta se ne dotika ideje same, ta je večna. Iskala in našla bo nove, svojem bistvu in spremenjenim razmeram ustrezajoče oblike ljudskega zastopstva kot popolnopolitičnih ljudskih zastopstev, in med njimi bodo imela neodvisna stanovska in strokovna združenja svojo važno vlogo kot sestavni deli nove demokracije.

S stanovsko zamisljivo avtoritarnih vladavin nima ta stanovska misel prihodnosti nič skupnega. Stanovska misel kot vodilna državopolitična misel je protislovje v samem sebi. Na tej osnovi ne more živeti nobena država niti en dan. Stanovska misel, ki ne izhaja iz narodne in ljudske misli, je separatistična, tesna in nekonstruktivna in more služiti samo kot plašč za prikrivanje drugih prizadevanj. Avtonomnost stanovskih združenj v diktatorskih ali avtoritarnih režimih je gola umišljava.

Stranke in režimi, ki neodvisnosti stanovskih in strokovnih združenj ne upoštevajo in jih skušajo vključiti v svoj sestav, dokazujejo s tem svoja neljudska, avtoritarna prizadevanja in načrte.

Vsako odmiikanje stanovske organizacije od demokratičnih osnov je izdajstvo prave stanovske misli.

IV. Deklaracijsko gibanje in država.

Le iz trdne vere v prihodnost svoje stvari in zrelega presojanja političnega položaja so zajemali duhovni voditelji gibanja moč, da so vztrajali na začrtani poti do konca.

Alojzij Hreščak:

Zveza slovanskih učiteljskih društev v Trstu

Učiteljstvo po Italiji zasedenih slovenskih in hrvatskih pokrajin je bilo vedno živa veja celokupne predvojne organizacije avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Leta 1918. ga je zadelo tem huje, ker je zgubilo tudi sleherni stik s svojimi dosedanjimi sobojevniki za stanovske pravice ter žive vire avtonomno organiziranega literarnega in znanstvenega dela.

Prve mesece po premirju so životarila posamezna učiteljska društva v depremirajočem ozračju politične negotovosti in upravnega kaosa, čakajoč mrzličavo mirovne pogodbe med Jugoslavijo in Italijo, ki naj bi imela poleg državne pripadnosti prinesiti tudi določila o pravnih osnovah in možnostih narodnega življenja zlasti na šolskem področju.

Ko so se te usodepolne spremembe izvršile, je postala združitev vsega slovanskega učiteljstva v Italiji neodložljiva nujnost. Učiteljstvo se je dobro zavedalo vseh težkoč, ki ga čakajo in kličejo brez odloga na požrtvovalno delo. Ohraniti narodu vse dobrine, ki jih je imel, zaceliti rane, ki mu jih je zadala nemila življenjska usoda ter pokazati mu pot, ki pelje k odrešenju, je bila vodilna misel, ki je živela v slovanskem učiteljstvu v Italiji takrat, ko je ustanovljalo svojo centralno organizacijo.

Anton Germek,
predsednik Zveze slovanskih učiteljskih društev v Trstu

Dne 1. in 2. februarja 1920. l. so se zbrali na poziv sedaj že pokojnega tovariša Antona Germeka pri Sv. Ivanu v Trstu delegati vseh tedaj obstoječih društev ter ustanovili »Zvezo slovanskih učiteljskih društev v Trstu«. Z velikimi ovacijami je bil na tem zborovanju izvoljen sklicatelj Germek za predsednika. Bil je to prvi in zadnji predsednik, ki je vodil Zvezo od njene ustanovitve skozi šest let do njenega razpusta v jeseni l. 1926. Bila so to leta neutrudljivega dela, polnega samozavejanja, požrtvovalnosti in junaštva, ki mu jih učiteljstvo iz zasedenega ozemlja ne bo pozabilo nikdar.

Takoj na ustanovnem zborovanju je sklenila Zveza izdajati svoje glasilo »Učiteljski list«, ki je postal tako zvest spremljevalec »Zveze« v šestletni dobi njenega obstoja. Prva njeno številka je izšla l. marca 1920. leta. Izhajal je polmesečno do konca 1921., nato pa trikrat na mesec v revialni obliki do svojega prestanka dne 1. avgusta 1926. l. Njegov prvi urednik je bil do 16. septembra 1921. Janko Samec, nato pa do konca Jože Pahor.

Šest letnikov »Učiteljskega lista« pomenja en sam ganljiv dokument naporov in trpljenja tamkajšnjega učiteljstva. »Zvezi« je kumovalo ob rojstvu kakih 800 učiteljev in učiteljic, njenemu pogrebu je prisostvovalo pa še komaj 500 članov.

Ogrožen položaj šolstva in učiteljstva je vzpodbodel tamošnje organizatorje k prese-

netljivosti in borbenosti. Vedeli so, da se je po odhodu velikega dela slovenske in hrvatske intelligencije preneslo težiče vsega narodno prosvetnega dela na učiteljstvo in njegovo organizacijo.

Nuja samobrambe do poslednjih sil je rodila celo vrsto borbenih mož, ki so tvegali najhujše v vsiljenem jim boju. Ze prvo Zvezino delegacijsko zborovanje v avgustu leta 1920. je sklenilo ustanoviti mladinski list ter organizirati po učiteljskih društvi obsežno izobraževalno akcijo z vsakoletnim zaključnim izobraževalnim tečajem kot rekapitulacijo in krono medletnega dela.

Prva številka novostanovljenega mladinskega lista »Novi rod« je izšla že v januarju l. 1921. v nakladi 5000 izvodov. Tudi uredništvo »Novega roda« je prevzel prvo leto Janko Samec.

Njegov naslednik Josip Ribičič je urejal list od začetka 1922. l. do svojega odhoda v Jugoslavijo v septembru l. 1924. Zadnja dva letnika v letih 1925. in 1926. je uredil Jože Pahor. List je dosegel takoj od vsega početka zavirljivo višino: najvidnejši pisatelji in pesniki na obeh straneh državne meje so si štel v brezpogojno dolžnost postaviti svojo umetnost na razpolago listu, ki je pomenjal skoraj edino lektiro mladega in starega rodu v odcepljenih pokrajinah.

Vztrajno in smotrno se je v vseh letih Zvezinega obstoja izvajala izobraževalna akcija včlanjenega učiteljstva. Med letom so se vršili pogosti izobraževalni sestanki učiteljstva po posameznih društvi. Kjer so dovoljevale komunikacijske zveze, so objemali radijo izobraževalnih krožkov tudi teren več društev. Na teh sestankih so se obravnavala po večini sociološka in pedagoška vprašanja. Na štirih počitniških tečajih, ki so vršili vsi pri Sv. Luciji blizu Tolmina v letih 1922. do 1925., so mogli učitelji ob predavanjih povabljenih znanstvenikov in strokovnjakov samokritično obrniti pogled na svoje medletno delo, popraviti eventualno svoja dognanja ter pridobiti novih pobud za nadaljnje delo. Teh tečajev se je udeleževalo preko 100 učiteljev in učiteljic, katerim bodo ostali ti dnevi skupnih naporov in medsebojnih vzpodbujanj, preživljeni v romantičnem predgorju Julijskih Alp, ob sotočju Soče in Idrije, v neizbrisnem spominu. Odkodovali so jih za neštivilne doživljaje ob njihovem otežočenem poklicnem delu ter jim vlivali novega poguma in optimizma za nadaljnjo vztrajanje na eksponiranih mestih.

Leta 1921. je bil ustanovljen pevski zbor Zveze pod fanatično neutrudljivim Srečkom Kumarjem. Ta zbor je vršil v naslednjih letih eminentno narodno misljo. Povselp se je takoj na najvišjo umetniško stopnjo v Julijski Benetiji, priredil je neštivilno koncertov po vseh večjih krajih ter dvigal navdušenje prebivalstva do naravnost ganljivih prizorov. Turneja po Italiji, t. j. po višji sili skršena samo na Benetke in Bologna, v letu 1923. je končala v gluh lozi italijanskega bojkota. Zadalja je organizaciji težke finančne udarce, ki jih je pa narodna zavednost njenih članov v najkrajšem času požrtvovalno paralizirala. Ker je obstajal pevski zbor po večini iz članov izobraževalnih krožkov, je mogel nastopati ob vsakoletnem svetlucijskem tečaju skoraj polnoštevilno ter pomagati tako dvignati razpoloženje in stanovsko solidarnost navzočih tečajnikov.

V sredi najdrznejših načrtov za bodočnost, pred sklicanjem delegacijskega zborovanja in obdržanjem petega izobraževalnega tečaja je prekinil razpust Zveze po italijanskih oblasteh v avgustu l. 1926. to vitalno krepko, z neprimerno požrtvovalnostjo vodeno organizacijo v njenemu življenjskem utripu.

Njihovo delo je rodilo krasne uspehe, zato ne bo nikdar pozabljeno. Marsikatera ideja se je prenesla v novo domovino ter začela tu živeti v novih oblikah.